

Orhan Fikratoğlu yaratıcılığında modern va postmodern elementlar

Orxan Fikrətğulin polifoniklii ile seçilən, geniş spektrli yaradıcılığı müstəqillik dövrü Azərbaycan adəbiyyatında modern-dan postmodernizmə keçidin, postmodernin milli variantının tədqiqi baxımından olurca önemlidir.

Bu baxımdan Orxan Fikrətəoğlu nəşrində
əsas iki xətt izlənir:

1. Modern næsr xætti.
 2. Postmodern næsr xætti.

Orxan Fikrətəoglunun "Mılad gecası", "Yazlı", "Mixəl bəcək", "Adsız hekayə", "angundan", "Ərəfa" kim kehərləyindən, "ak" romannında modern nəsənələrini göstərir. Qeyd etmək lazımdır ki, Orxan Fikrətəoglunun yaradıcılığında qeyd ediyildiç modern nəşr enənesi məhz altmışincə il onları zaman-zaman istedad edikləri Cəlil Cəlil Məmmədquluzadə üzülməsini asanlaşdır. Təsədi夫 deyil ki, Orxan Fikrətəoglunun "Zorxana" telelahiyasının qəhrəmanı və "Xeybər" Cəlil Məmmədquluzadənin "Poçt qutus" hekayəsinin qəhrəmanı, Novzalının protoburozi kimi qubul edilir. Proqramda Sırıldır Alişanlı "Novzurulının qarşıdaşı Xeybər" meqəlsində Orxan Fikrətəoglunun hər bir yaşlarında qabaq qən hiss edilən Mır Cəlil, "Molla Nasreddin" əmənələrinin qəzək gərək edibin mavi ekranı tərtib etdiriciliyi seviyəli Xeybər obrazını Mirzə Cəlil Məmmədquluzadənin "Poçt qutus" hekayəsinə Noyzurulının obrazı ilə müqayisələrə yazar. "Xeybər Novzurulının bir oşun dünəyə galınmış qand qardışdır. Novzurulun basqa bir zamanda yaşındır, Mirzə Cəlil bu dünəyin ağrılara takılmışlaşdırıldı, inşafında, hətta baxırırdı. Çoxlu yolum icma-mənəvi toraqçılarından xəstəndi. Orxanın cibəri işsə paradosklarla birələr gerçəkləşdirən qəhrəmanıdır".

Orxan Fikrötögünnün "100 ilin kitabi" da
Şirxə Celil Məmmədquluzadının felyeton
iñ Orxan Fikrötögünnün publisistik yazı
yazının birge toplandığı mozaik bir kitabdır.
Şirxə bir neçə hazırlınmış müasir Azərbaycan
şəhərinin davamlılıqlarından birinə məhə
Orxan Fikrötögü olmasına simvoliza edir. Mirzə
Celil Məmmədquluzadın 100 il öncə sənəd
şəhərkəndiləri idin Orxan Fikrötögü söyleyir,
Mirzə Celil motinini Orxan Fikrötögü matni
lavam etdirir, Novruzəlinin oxucusu Xeyba
in oxusçusuna idir.

Orxan Fikretogluñun "Şeher", "Borc", "Milşak", "Çökşaydan adamı tarixi", "Tariç-Xib", "Neff Dadas", "Axerostomatı obvalat" hekayeleri, povestleri, dramaturgik eserleri ve "Ölü mat" romanı iso yazının yüzüncüdür. 2000-ci ilin sonlarında "525-ci qızızet" in 3 yıldır 2002-ci il tarixində saylı "Bedii nozimizde seçilən imza" Orxan Fikretoglu yaradılığında bir nozor adlı maqaləmizda Orxan Fikretogluñun hekayə, povest və "Ölü mat" mosallanından postmodern elementlərin inikası mosallanmışdır. Bu maqaledə həmin elementlər bağışlanmadıqdan davam etdirək

"Ölü mətn" romanındaki postmodern xətt esse və dramlardakı postmodern qat haqqını-

da danişacağıq.
2013-cü ildə oxuculara təqdim edilən 2015-ci ildə Türkiyədə de çap olunan "Ölə matın" romanı adəbi mühitdə rezonans doğurmuş, adəbiyyatşunaslar tərəfindən Orxan Fikrətçili yaradıcılığındı yenil etapın başlangıcı, coyan asar kimi qəbul edilmişdir.

iangicılıkla boğan asır kimi qəbul edilmişdir. Romanya bağlı Başkent Carrabbinin "Ölü matın" döşki "sinir güzü" effekti", İrada Muşyaevannın "Ölü matının ölü flərları", Cavanşir Yusifilinin "Orxanın roman-metaforası", Metanət Vahidin "Dirilə bilməyon" motqasaları dərin edilmişdir. Roman Ustadının "Ölü mat" adlı papirus kağızına yazılmış vərəqləri arasında şara koponokları uçaşır, alyazma-romani oxumaq üçün başının üstündə.

da qariba hala olan oğlandan qəbul etməsi
ile başlayır. Orxan Fikrətəli romanın postu
sufi janrındı yazıldıqda barədə oxucuya məlumat
verməkəslində, ona matının aşırı qarşılıqlı
teqdim edir. Əsərdəki əlyazmanı da məhəmməd
sufi oxuya bilir. Romanda sufisi estetikası ilə
bağlı digər möqəm kəpənək simvolundan işləməsi
təfəkkirdədir. Daha öncə müstaqil dövriyyət
sübhəsi təqdim olunur.

Azərbaycan adəb-yatının daha bir nümunəyidəsi - Aydın Talibzadə *“Koponok modeli-102”* romanında bu sıfi simvolun müraciət etmişdir. Qeyd edik ki, “koponok” hərəkətlərin geyindiyi libasa, həm də ruh işarədər. Aydın Talibzadə *“Koponok na tafsiri-sərih-hali Nasimi [filofo] fantaziyaları”* möqalasında yazar: “Nasimini ‘Koponok’ və ‘Tapdim’ rüdüliflik içi seirinə oxudum... və mölümən oldu ki, səbəbat və qəzəbədən gərdi. Son demə, ‘koponok’ farslarında yapıcı kimi monandalırdı. Nasimi seirlerinin kontekstində ‘koponok’ si zərərli ‘yapıcı’ anlamında işadırlar. ‘Koponok’ geyimşəm, ondəsədən azad olubam, Üşümök müşkünlük cüldiy asan koponok...” Hər şübhəsiz ki, koponok burada çoban yəzdiyin, dağı gürzərinin romzi soviyyəsinə yüksəldikdən fikurasındır, gerçək yaşıntılardan.

Mirza Cəlil
Məmmədquluzadə-
nin 100 il öncə
söylədiklərini indi
Orxan Fikrətəli
söyləyir, Mirza Cəlil
matını Orxan Fik-
rətəli matni
davam etdirir, Nov-
ruzalının oxucusu
Xeybarın oxucusu
ila görüşür.

rn suggestiv ifadəcisiđir, özünməxsus bilidiricidir, eyhamdır".
Struktur postmodernizmin mənət estetikasına əsaslanan roman da izlənən polifoniya və qurma effektləri oxucunu postmodern labirintə salır. Diqqətə nozor salırdıqda roman da iç-icə bir neçə mətnin mövcud olduğunu

- örük:

Romanı oxuyarken asor boyu İblis və Ustdanın mübarizəsinin müşahidə edirik. Əsərində Dəda obrası isə Dədə Qorqudun prototipi kimi çıxış edir və olayzamanın tarixini da ha da qədimlərə apararaq bu abadı mübarizənin başarı önemini ilə yanaşı, milli yüksəklikləri də sənətində özündə təcavüz edir.

Bələlikdə, postmodernizm ətinad estetikasına uyğun olaraq Orxan Fikroğluñun "Ölü mətn" romanından özündən öncəki üç matn - "Kitab-İ Dada Qorqud" dastanlarının Hüseyin Cavidin "İblis" əsərinə və Mixail Bulgakovun "Master və Margarita" romanından matnaltı şöküldə ətinad iləri və bu əsər adəbiyyatımızda postmodern romanın forqları da özündən çıxır em.

Orxan Fikrətəğlunun müstəqillik döri dramatürüyiginsizdir. Özünümoxüs xəri var dr. Onun "TAS", "Öyqin ölməni", "Şəkilçilər və şəkilçilər", "Xas iddian dastanı", "İtki" və şəhərsəyli dəfələrə sohñəldirilmişdir. Xas iddianların rəğbotini qazanmışdır. "Xas iddian dastanı"nın şəhərsəyli osas obrazı-təhkiyicisi

olan Ravi noql edir. Dolgudanya Sobir seğər Xas iigid hayatıňňıñ heç bir moqamında bu seçimində sadıq qala bilmir. Heyyatdan köçürkən peşman olur, yenidən dolguluk ömrüňňıñ fırqlı şökilda yaşamasaq istayıv rovayıviy: "Ravi, bayaqdan bori naql etdiyin bu yazınna son yazarmasın boyam? Doyış do ömrürüm? No olar? Bir dofo do diril mon!" Lakiň "yazyıa pozu yoxdur" vo Xas iigid yaşaylı anlañmadığı dünyadan hoşroltu köçük. Pyesedagı naql elementleri, postmodern tohkiya díqqetinde

Elnarə QARAGÖZOVA

*Fil.f.d., büyük elmi işçi, AMEA Nizami Gəncəvi
adına Ədəbiyyat İnstitutu Ədəbi cəzayalar
sektoru*

cükür. Mülöfilin "Üçüncü günün adamı" povestindeki ağ dovo obrazı "Xas iğidin dastı" pyesindo oks olmuyndır. Pyesdo Xas iğidin yolu okşılıkordon before: ağ-ara, tırzat, sağ-sol. Rast geldiyi mokanfarla müsbət toru secdiyi üçün başları bolardı gol. Bu pyesdo postmodem elementlerden yalnız Orxan Fikrotoglu yaradıcılığına xas "Mirza Colil üslubu" da diqqat colib dr. Bu xoṭṭasosun orqutus teknikasında vo obrazıların simvolik-ironik canlıları monologlarında izlənlər.

Esselar. Orxan Fikrotoglu'nun galonu aldig ecclor Azerbaycan nosirinin forgi vo postmodem ab-havali münhalolaridir. Ədibin "Üçün Şah İslamiy" (2016), "Ufaq sahza-d" (2016), "Məni do özünlə arapsan" artı (2016), "Vücudnammonin vücdü" (2016), "Pol Valeri ya Niyazi" (2016), "Hadinin ciy-
nönum qomus molok" (2019), "Kim" (2020) vo digor esslərində nozor salanlar bu jannda "Orxan Fikrotoglu usulub" adlandırılı bula-
cık yənə bir xattın yaradığını şahidi birləşdir. Orxan Fikrotoglu'nnun esselərlərdə alt qat
daha dinməridir, mövzü essemən tololobur-
uyğun aqlırlar, lakin cəmlik, simvol-istimadlar
oxucunu yormadan növbəti motiv yonhondi-
rir. Bu cər simvol-istimadlarla zongut "Pol Valeri ya Niyazi" essesində XVII asr şəhə-
mocılığının birinç üzvi oluya Nizamizinin
yaradılığında nozor salaraq onun nöqtəsində-
şir, peñek dilindən seir kimi janlırları iki-
mülliñ olduguunu bildirmək olsindo, yenidə-
yəldiyimiz her seyri kökünün klasik abdəy-
yatımızda var oldugundan vurğular. Bütün bu
faktlar esse dildiñ deviylidi üçün oxucunu
yormur, gizli istimadlar oldugu üçün isə sirfi
badil-emosional duygular motiv kimi do-
qavranımlır. "Hadinin ciyano qomus molok"
essesindən Orxan Fikrotoglu yazar:
"Oğar Sabir bizim fizilioji mominti müz-
yun edisə, Hadi bizim ruhani mominti aş-
kar edib. Oğar Sabir karikatur azerbaycanlı
portretini rossam qedor inco daşıqlıko yara-
da bilib, biz gülib və bizi düşündürüb,
Hadi bizim sakral qusumüssi sufi ruhlu-
na kamışında gizlədi". Beləliklə, Orxan
Fikrotoglu kişiç bi cəsəd bir neçə cümlə ilə
Azerbaycan obodiyatının iki nohohnıñ - M.Ə. Sabirin və M. Hadimin yaradılığının
köküni, şöhd-işrasını, önonimini vo ferqini
vurğuları.

Orxan Fikrotoglu yaradılığı hor zaman
adlı vo teatr təqnidində, kinosinşusññ diq-
qaq morkində olmuşdur. Yaxıncı büləd
asırları zaman-zaman obdu töngidə rezzo-
nans doğurmış, Şirindil Alişanlınn, Norgiz
Cəbbabın, Cavanşir Yusiflinn, İrdo Mu-
sayeviñn, Elnəro Akimovun vo digor do-
biyyatçılarının töqatdanıra onun osor-
lorının öznümoxsusluğu, yaşı manerasının,
tohikimisini yeniliyi vurğulamışdır.